

Kronika

MARIJAN KRAMBERGER:
PAZLJIVEJŠA BRANJA

Književnost

Dokaj razsežno Krambergerjevo delo *Pazljivejša branja** prinaša literarne informacije o petih slovenskih avtorjih, ki niso poskus sistematske literarnozgodovinske obdelave, temveč lastnorodne osvetlitve določenih književnih pojavov ali širše raziskave novejših literarnih imen in prek njih sodobne slovenske leposlovne situacije. Vendar se avtor v svojih študijah poslužuje izrazito znanstvenih postopkov, zato so njegovi prispevki prej samostojne znanstvene enote kot le širši esejistični zapisi, čeprav se nikakor ne odreka bolj ali manj prijaznim individualnim digresijam ali kritičnim, tako ironičnim kot včasih gostobesednim refleksijam; nasprotno, taki esejistični fragmenti so avtorju in največkrat tudi bralcu prav po volji.

Prvi prispevek se obrača k znani Kosovelovi pesmi Bori, seveda pa s svojim pristopom k stilistično jezikovnemu robu pesmi že na začetku prebije njeno lahkotno popularnost. Z ritmično, metrično in fonično interpretacijo skuša dokazati novo, še neaktualizirano pomensko kvaliteto Borov. Zlasti fonična razlaga je seveda lahko prijeten prostor za različne vsebinske spekulacije, ki so bolj ali manj prikrite le s prebrisanostjo izpeljav, pri Krambergerju pa so tovrstne analize samo izrazito sredstvo za poudarek osnovne misli, ki jo nakaže že na začetku: šumenje (kraških) borov je ritmična osnova Kosovelovih Borov. Tako mu analiza na ozadju ritma dokazuje, da so to pesem pravzaprav »napisali«¹ bori, in s tem seveda opozarja na težko določljivo mejo med naravnim

in pesniškim ritmom. To pa je namig, ki začenja novo razumevanje Borov in zaključek interpretacije se glasi: naraščajoče šumenje borov ni le prisposoba za pesnikovo razpoloženje, temveč povsem deklarativno upesnjena sorodnost. »Bori so njegovi bratje«, sklene avtor. Tako je postavil metaforo v čisto novo pomensko območje, ki pa se vsaj glede na slovnično strukturo pesmi upira logičnemu razumu. Oprijemljivejše se zdi zato sicer sekundarno razmišljanje o naravni ritmični totalnosti obravnavane pesmi. — Ta najkrajši spis nosi letnico 1957—58.

Druga literarnozgodovinska študija je nastala nekako v istem času in se, razdeljena na šest enot, ukvarja s Prežihovim Vorancem, točneje s Problemom kmetstva v Prežihovih novelah. Beseda je seveda o knjigi Samorastniki, ki silovito izpričuje pisateljevo kmečko obdobje do leta 1939 in ga problemsko zaokroža. Zlasti novela Boj na požiralniku se kaže Krambergerju kot »en sam monoliten blok tragične veličine«² in se ji v povprečju tudi največ posveti. Z analizo nekaterih tipičnih stilemov že v prvem razdelku ugotovi družbeno bit Prežihovih kmetov; to, kar jih v njegovi prozi temeljno določa, je proizvodni odnos, predvsem njegova bistvena komponenta — proizvodjalno sredstvo. Za vodilni motiv celotnega Prežihovega pisanja o kmetu se Krambergerju tako izkaže problem kmetovega odnosa do proizvodjalnega sredstva — zemlje. Tak odnos pa je mogoče opazovati kot dialektično celoto, kar že pomeni, da je kmetov odnos dan v treh teoretično možnih izgledih, ki jih je mogoče najti v Vorančevi umetnosti in ki jih Kramberger s raziskavo njegovih stilnih prijemov tudi podrobneje opiše: sprejetje danosti, zdaj literarni junak trpeče pristaja na svojo usodo; zavračanje danosti, ki se kaže v negativnem

* Marijan Kramberger: *Pazljivejša branja*. Državna založba Slovenije, Ljubljana 1975, opremil Rudi Španzel.

učinku proizvajalnega sredstva na kme-tovo biološko in psihično stanje; ter nju-no preseganje na način svobodne lju-bezni (Ljubezen na odoru) ali revolu-cionarne lastniške zahteve (Samorast-niki). Vsem trem spektrom odnosov ustreza ekvivalent na nivoju jezikovno stilnih ali širše formalnih postopkov. Krambergerju je tudi uspelo izločiti vsaj tri temeljna občutja, ki veljajo za tovrstna Prežihovo pisanje: groteska, tragika in pogovorni ton. — Razmišlja-nje o pisateljevem kmečkem opusu ka-že na družbeno angažirano refleksijo, žal pa jo avtor razvija nekoliko eksten-zivno in seveda temu primerno tudi ne-impresivno.

Isti očitek, ki zazdaj res zadeva samo čutno površino Krambergerjevega pisanja, bi se še bolj upravičeno razcve-tel ob tretjem poglavju, kjer se avtor v podnaslovu *Odisej ali avtonomija umet-nosti* z nekam neobvladanim naporom premika skozi poezijo Gregorja Strniše, kakršna se je do leta 1963 razodela v zbirki *Odisej*. Manj kot smer raziskave se zdijo jasni in relevantni zaključki, kljub navidezni funkcionalnosti meto-dološkega sistema. Kramberger ponov-no operira z dialektičnim mehanizmom, toda že naslovi posameznih razdelkov — *Patos*, *Podoba*, *Filozofija*, *Življenje* — zbuja jo lažjo teoretično nelagod-nost; predvsem ni jasno, kako razumeti patos in podobo kot imanentni dialek-tični nasprotji, ki naj se prek filozofije — kot zunanje ustvarjalne pobude — zblížata v neposrednejšo podobo življe-nja in odprtosti za stvarnost, podobo, ki ima avtonomni umetniški status. Po-temtakem idejni premik v razvoju Str-niševe poezije teče od subjektivistične »patetike« k stvarnemu opisovanju ek-sistencialnih položajev, torej od pesni-škega »profesionalizma« k širši človeški skupnosti. Predvsem pa se postavlja vprašanje o primernosti metodologije, kajti, ali ni tokrat ravno dialektična mreža tisto teoretično breme, ki po ne-potrebem otežuje raziskavo in jo

morda celo zavaja v območje zgolj me-hanskih, nesugestivnih sklepov. Zelo verjetno je, da bi drugačno branje *Odi-seja* prineslo diametralno nasprotno re-zultate. Zadnji razdelek, *Popravek*, gle-de na kasnejši, predvidljiv razvoj Strni-ševe poezije — obravnavana študija je bila napisana leta 1964 — že suponira morebitne korekture, gre torej za avto-refleksijo lastne logične konstrukcije. In kasnejši Strniševi zbirki *Oko* taka dovezetost za popravek ne more biti odveč. Kljub vsej intelektualni teži se zdi to Krambergerjevo poglavje naj-bolj vredno problematizacije.

Kako brati Visoško kroniko, je na-slov četrtega zapisa (1967), ki interpre-tira to Tavčarjevo knjigo. Avtor sledi Izidorju Khallanu in nazorno razlaga ontološko moralni interes, ki je vodil pisatelja pri upodabljanju tako vsestran-sko domišljenega in umetniško funkcio-nalnega junaka. Krambergerjeva anali-za pokaže najprej njegovo socialno srednjeveško determiniranost, ki jo Tavčar nenehno kritično, celo ironično preverja, in tudi njegovo »spreobrnitev« je treba razumeti kot skladno kontinu-eto metafizične determinacije, znotraj katere je Tavčar razvil skrajno inten-zivne psihološke obremenitve, na prvi pogled zgolj romantično obrobní fabu-lativni odstopi pa se razkrijejo kot zelo veljavne prozne enote. Ta interna do-slednost se kaže Krambergerju kot iz-redna pisateljeva psihološka ekshibicija, ki je slovensko — v glavnem resda le moralistično — prozo prignala v umet-niško kulminacijo. Z aktualizacijo iz-ključno moralne dimenzije Visoške kronike odpre avtor dovolj širok in vabljev vohod za nadaljnje ukvarjanje s tem Tavčarjevim delom. Prispevek je dokaj homogen, interpretativno sugestiv-en, preprosto zanimiv in v Kramber-gerjevem repertoarju, zbranem v tej knjigi, za tradicionalno literarno zgodovino tudi najbolj zavezujoč.

Zadnje, najboljše delo je name-njeno izrazito aktualnim stvarim. Obe

zaporedni študiji (Drava življenja I, Drava življenja II), nastali v letih 1971 do 1974, se sicer ukvarjata s poezijo Franceta Forstneriča, vendar gre Krambergerju z opisovanjem te poezije v prostoru slovenskega avantgardnega leposlovja kljub vsej študiozni in kvantitativno prevladujoči pozornosti do pesnika, za širšo in prav nič prizanesljivo digresijo: za polemiko in do neke mere tudi teoretičen obračun z moderno slovensko pesniško »strukturo«. V prvem delu avtor z uporabo ontoloških kategorij opredeli Forstneričevo poetiko in se odloči za zavrnitev dotedanje, izključno filozofske interpretacije Forstneričevega pesništva: da le-to pač uprizarja Zgodovino Biti. Zato v naslednjem tekstu Drava Življenja II po preučevanju internih »operacionalističnih« zakonitosti pri obravnavanem pesniku, zlasti z metodo leksičnega preverjanja in kontrastiranja, že izreka estetske sodbe in ob ključnih pesniških besedilih opravi poetološko prekvalifikacijo in temeljitejšo namestitev Forstneričeve poezije v slovensko pesniško avantgardo. Skrajno kristalizirana formula, ki naj povzame njeno historično lego, se tako glasi: konservativni radikalizem, pri čemer Marijan Kramberger opozarja na plodno dinamiko kontinuitete in avantgardnega obrata. — Gotovo bi našli podobno, bolj ali manj aforistično formulacijo, še za marsikaterega sodobnega pesnika, kljub temu da ima avtor nedvomno precej dokazov za opisano specifičnost Forstneričeve poezije. Zato se zdi zanimivejša polemika z avantgardo, pravzaprav njenimi utemeljevalci, za katero se samo zdi, da jo je avtor opravil mimogrede. Pred zaključnim prepričanjem, »da brezidejnega eidosa kratko in malo ni«, Kramberger zelo diskretno pogloblja estetske dvome v novejšo pesniško produkcijo na Slovenskem in nas z res bridkim mečem razuma pripravlja ob vse apriorne simpatije do te literature. Toda z zavestno preprostejšo konstatacijo, da gre za ka-

otično estetiko in ne za ontološko, si je naporno delo vsaj filozofsko nekoliko olajšal. Prav nič blagglasno, a za usodo modernega leposlovja gotovo še manj blasfemično, Kramberger konča: »Če bi hoteli poiskati zanj najkrajšo formulo, bi ga morali imenovati metafizično kramparstvo«. Morda je zanimiva sreča v tem, da je avtor svoje pisanje sestavljal v času, ko je ta poezija dosegla res najsilovitejši in že estetsko polariziran razcvet, kajti časovni premik samo dveh let bi avtorju gotovo odvzel tako strasten in nič manj eleganten spopad, s tem pa bi ga seveda spravil tudi ob bolj ali manj relevantno učinkovitost teksta, ki sklepa knjigo.

Različne historične refleksije so najdragocenejše sestavine Krambergerjevega pisanja. Na drugem mestu je treba omeniti občutno težnjo po aktualizaciji literature, ki tematizira stvarnejša »življenjska« območja. Ker pa avtorju še daleč ne gre pripisati naive sociološke nostalgije, je beseda o imanentni in tudi eminentni opoziciji proti tistim sklopom literarnih pojavov, ki po njegovem povzročajo entropijo literature. Oboje odaja včasih koncizno duhovito, včasih nekoliko ekstenzivno pisanje, ki pa so mu zadeve literature predvsem stvar intelekta.

Peter Kolšek

TOMAŽ ŠALAMUN, DRUIDI

V novi pesniški zbirki *Druidi**, Tomaž Šalamun nadaljuje že znane, preizkušene, nič več presenetljive pesniške poizkuse, ki si skozi deset let sledijo nenavadno vztrajno, eruptivno, nenasitno, kar pomeni, da je pesnjenje za avtorja Pokra nenavadno živo življenjsko opravilo, tako rekoč začetek in konec intelektualne aktivnosti znotraj zgodovine slovenske poezije. Ta pesniška

* Založba Lipa Koper 1975, oprema Franci Žurman, str. 83.